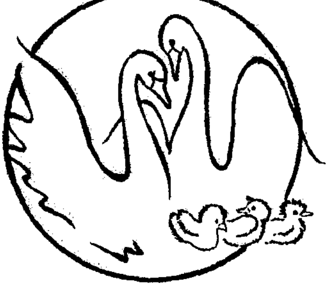

СЯМЕЙНАЕ ВЫХАВАННЕ

В.У.Чэчат,
загадчык кафедры педагогікі магістратуры Нацыянальнага інстытута адукацыі, доктар педагагічных навук

ПЕДАГАГІЧНАЯ КУЛЬТУРА БАЦЬКОЎ

Пад педагагічнай культурай бацькоў намі разумеецца педагагічная падрыхтаванасць іх як выхавацеляў, якая дае рэальныя станоўчыя вынікі ў працэсе сямейнага і грамадскага выхавання дзяцей. Педагагічная культура з'яўляецца састаўной часткай агульнай культуры бацькоў, у якой закладзены вопыт выхавання дзяцей у сям'і, што напрацаваны рознымі катэгорыямі бацькоў непасрэдна ў сваёй краіне, іншых краінах, што назапашаны ў народнай сямейнай педагогіцы. Педагагічная падрыхтаванасць уключае ў сябе пэўны аб'ём ведаў, перш за ўсё педагагічных, псіхалагічных, а таксама важнейшых медыцынскіх, прававых, эканамічных і інш., на аснове якіх у працэсе выхавання дзяцей выпрацоўваюцца выхавальніцкія ўменні і навыкі, развіваюцца педагагічныя здольнасці і майстэрства, ідзе пастаянны працэс самаадукацыі і самавыхавання.

Практыка сямейнага выхавання паказвае, што вялікая колькасць бацькоў з'яўляецца педагагічна і псіхалагічна бездапаможнай як у наладжванні сваіх сямейных адносін, асабістага жыцця, так і ў выхаванні дзяцей. Мы зыходзім з таго канцэптуальнага па-

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

лажэння, што педагагічная культура і выхаванне бацькоў у канчатковым выніку дапаможа ім:

пераадольваць няўпэўненасць у сваіх сілах як выхавацеляў;

нармалізаваць асабістае жыццё;

паляпшаць выхаванне дзяцей праз гуманізацыю іх жыццядзейнасці;

зніжаць і папярэджваць адмоўныя з'явы непасрэдна ў сям'і, а значыць, суадносна негатыўныя сацыяльныя працэсы ў грамадстве, якія з'яўляюцца вынікам слабай работы ўстаноў адукацыі па педагагізацыі і псіхалагізацыі сацыяльнага і сямейнага мікраасяроддзя.

Практыка паказвае, што ідэі і палажэнні аб педагагічнай культуры, мэтах і задачах навучання і выхавання бацькоў, іх ролі ў вырашэнні сямейных і сацыяльных праблем грамадства, якія звязаны з выхаваннем дзяцей, знаходзяць значнае месца ў даследаваннях і практычнай рабоце замежных і айчынных вучоных (псіхолагаў, псіхатэрапеўтаў, педагогаў, сацыяльных педагогаў, сацыёлагаў). У розныя перыяды XX ст. існавалі разнастайныя падыходы да праблемы навучання і выхавання бацькоў і дзяцей, аздараўлення сямейных адносін і зносін, уключэння дзяцей у сістэму гэтых адносін і праз іх — у грамадскае жыццё.

Падыход першы. Сямейная атмасфера, устаноўкі, каштоўнасці і ўзаемаадносіны з'яўляюцца асноўнымі фактарамі развіцця асобы. Дзеці ўспрымаюць і авалодваюць культурай, засвойваюць нормы адносін і зносін у грамадстве праз бацькоў. Таму сям'я і з'яўляецца той пярвічнай групай, у якой дзіця фарміруе мэты і ідэалы асабістай сістэмы каштоўнасцей і ў якой яно, як чалавек, вучыцца жыццю.

У аснове сямейнага жыцця і выхавання дзяцей ляжаць наступныя прынцыпы:

жыццядзейнасць сям'і будуецца на разуменні кожным яе членам сваіх задач;

члены сям'і сумеснымі намаганнямі ствараюць цёплыя і дружалюбныя адносіны паміж сабой, паважаюць адзін аднаго як раўнапраўную асобу;

бацькі пазбягаюць канфліктаў з дзецьмі, з' яўляюцца іх дарадчыкамі і кіраўнікамі;

кантралююць дзеянні дзяцей не з пазіцыі сілы, а даюць ім магчымасць ужо ў раннім дзяцінстве адчуць і ўбачыць вынікі сваіх дзеянняў і паводзін.

Задачы выхавання бацькоў бачацца ў тым, каб

1) дапамагчы ім зразумець дзяцей;

2) увайсці ў іх лад мыслення, навучыцца разбірацца ў матывах іх учынкаў;

3) набываць і развіваць асабістыя метады выхавання дзіцяці з мэтай развіцця яго асобы;

4) устанаўліваць роўны ўдзел усіх членаў сям'і ў дамашніх справах *(А. Адлер, Р. Дрэйкурс).*

Падыход другі. Звыклыя паводзіны бацькоў і дзяцей магчыма змяніць з дапамогай методыкі перавучвання, праз вучобу. Мэта выхавання бацькоў заключаецца ў тым, каб навучаць іх быць "тэхнікамі паводзін", "інжынерамі акружаючага асяроддзя", так як змяненне асабістых паводзін бацькоў адбіваецца на паводзінах дзяцей. Задача заключаецца ў тым, каб бацькі навучыліся ацэньваць паводзіны дзяцей у трох накірунках:

1) ці робіць дзіця *нешта лішняе;*

2) ці робіць яно нешта недастаткова;

3) ці не цяжка яму пастаянна рабіць тое, што агульнапрынята і мэтазгодна (Ватсан, Б. Скінер).

Падыход трэці. Увага канцэнтруецца на камунікатыўных адносінах і навыках зносін (P.E.T. — Parent Effectiveness Fraining), г. зн. у цэнтры падыходу знаходзіцца ўменне перадачы пачуццяў ад аднаго чалавека да другога (пачуццёвая камунікацыя). Задачы выхавання і навучання бацькоў зводзяцца да выпрацоўкі трох асноўных уменняў:

1) актыўна слухаць тое, што хоча сказаць дзіця;

2) давесці да свядомасці дзіцяці ўласныя словы, г.зн. перадаваць свае пачуцці моваю, якая даступна разуменню дзіцяці;

3) выкарыстоўваць прынцыпы "абодва правы" — бацька і дзіця — пры высвятленні спрэчных пытанняў. Любая праблема ў сям'і вырашаецца бацькамі сумесна з дзецьмі ў наступным парадку:

1) вызначаецца сама праблема;

2) прадумваюцца варыянты яе вырашэння;

3) ацэньваецца кожны варыянт;

4) з усіх варыянтаў выбіраецца той, *які найбольш падыходзіць;*

5) шукаюцца (знаходзяцца) спосабы вырашэння праблемы;

6) праводзіцца ацэнка магчымага поспеху (выніку) (Т. Гардон).

Падыход чацвёрты. Заснаваны на трансакцыянальным (ад лац. transactio — учыненне, дагавор, здзелка, згода, якая дасягаецца ў *выніку ўзаемных уступак) аналізе.* Асоба кожнага індывідуума вызначаецца фактарамі, якія можна назваць станам "Я", уласным станам (ego states). Гэта спосаб успрымання рэальнасці, аналізу інфармацыі і рэакцыя індывідуума на дзеянні. Чалавек можа адчуваць, ацэньваць дзеянні і весці сябе ў розных сітуацыях па–рознаму: па–дзіцячаму (спантанна, інтуітыўна; праяўленне ўнутраных парываў у адказ на знешнія з'явы, у першую чаргу як рэакцыя на дзеянні маці і бацькі); па–даросламу (рацыянальна, аб'ектыўна на аснове атрыманых ведаў); па–бацькоўску (праяўленне назіральнасці, аналіз падзей і з'яў; набыццё нормаў паводзін, звычак і каштоўнасцей). Задачы выхавання і навучання бацькоў заключаюцца ў тым, каб яны ўмелі аперыраваць элементамі трансакцыянальнага аналізу пры вывучэнні сваіх паводзін ці ўзаемаадносін у сям'і; разумець праблемы, якія звязаны з сацыяль-

нымі сувязямі ў сям'і; аналізаваць зносіны паміж членамі сям'і, "бачыць" тыпы камунікацыі: дапаўняльныя трансакцыі, калі камунікацыя ажыццяўляецца быццам бы на адным узроўні; перакрыжаваныя трансакцыі, калі становішча бакоў не адпавядае адзін аднаму: скрытыя трансакцыі, пры якіх інфармацыя пры зносінах перадаецца ў скрытай форме (Э.Бернэ, Т. Харыс, М. Джэймс і інш.).

Падыход пяты. Прадугледжвае сістэму групавых кансультацый, што дапамагаюць бацькам выпрацоўваць уменні пераарыентоўваць свае ўстаноўкі ў залежнасці ад патрэбнасцей дзіцяці (Х. Джынатом).

Падыход шосты. Правядзенне апераджальнай падрыхтоўкі бацькоў і маці, іх бесперапыннае псіхолага–педагагічнае навучанне і асвета ў залежнасці ад узросту дзяцей, узбагачэнне педагагічнай культуры (С.В. Кавалёў, П.Ф. Лесгафт, А.С. Макаранка, В.А. Сухамлінскі). Галоўнымі шляхамі і сродкамі павышэння педагагічнай культуры бацькоў з'яўляецца:

ажыццяўленне дыферэнцыраванага навучання бацькоў і ўсіх членаў сям'і сумеснымі сіламі кваліфікаваных спецыялістаў (эканамістаў, юрыстаў, урачоў, сексолагаў, сацыяльных педагогаў і работнікаў, псіхолагаў, педагогаў і інш.);

выкарыстанне актыўных форм псіхолага–педагагічнага навучання (індывідуальных і групавых кансультацый спецыялістаў, трэнінгаў, аналізу праблемных сямейных сітуацый, дзелавых гульняў, семінарскіх і практычных заняткаў, дыспутаў, дыскусій, семінараў для бацькоў–выхавацеляў і дзяцей дзіцячых дамоў сямейнага тыпу і інш.);

падрыхтоўка камплекта навукова–метадычнай і навукова–папулярнай літаратуры па сям'і і сямейнаму выхаванню для розных катэгорый бацькоў, кожнага члена сям'і.

Падыход сёмы. Удасканаленне ці перабудова сямейнага жыцця, сямейных адносін, гуманізацыя жыццядзейнасці бацькоў і дзяцей на аснове базісных для функцыянавання сям'і псіхалагічных складаючых:

1) пачуцці і думкі чалавека ў адносінах да самога сябе (самаацэнка);

2) спосабы, з дапамогай якіх людзі перадаюць адзін аднаму разнастайную інфармацыю, дзеляцца перажываннямі і меркаваннямі (спосабы камунікацыі);

3) правілы, якіх падтрымліваюцца і якімі кіруюцца людзі ў сваім жыцці (сямейная сістэма);

4) метады, з дапамогай якіх сям'я ажыццяўляе свае сувязі з другімі сацыяльнымі інстытутамі (сацыяльныя сувязі) (В. Сацір). Для сталых сямей характэрны высокая самаацэнка, прамыя і чыстыя віды камунікацыі, гібкія і гуманныя правілы, якія арыентаваны на прынятце адзін аднаго, сацыяльныя сувязі адкрыты, для іх характэрны пазітыўныя ўстаноўкі і спадзяванні.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ